

Tematická zpráva

Čtenářská gramotnost jako základ kvalitního vzdělávání

Praha, březen 2008

Obsah

1	Základní informace o tematicky zaměřené inspekci	3
2	Inspekční zjištění.....	5
2.1	<i>Předškolní vzdělávání.....</i>	5
2.2	<i>Základní vzdělávání.....</i>	5
2.2.1	Vedení škol v oblasti čtenářské gramotnosti	5
2.2.2	Podmínky pro utváření čtenářských dovedností žáků	6
2.2.3	Uplatňování a rozvoj čtenářských dovedností žáků při výuce v základních školách	6
2.3	<i>Střední vzdělávání</i>	7
2.3.1	Vedení středních škol v oblasti čtenářské gramotnosti	7
2.3.2	Podmínky pro utváření čtenářských dovedností žáků	8
2.3.3	Uplatňování a rozvoj čtenářských dovedností žáků při výuce ve středních školách	8
3	Některé závěry z mezinárodního výzkumu PISA.....	10
4	Závěr	11
	Příloha 1 – Metodologická východiska a metodika tematického šetření	12
	Příloha 2 – Tabulky a grafy	14

1 Základní informace o tematicky zaměřené inspekci

V evropských kritériích pro zjišťování kvality vzdělávání a ve strategických dokumentech k rozvoji vzdělávání v České republice je čtenářská gramotnost prezentována jako hlavní faktor, který rozhodujícím způsobem ovlivňuje úspěšné utváření a rozvoj klíčových kompetencí, důležitých pro osobnostní růst a uplatnění v životě společnosti. Proto i dosažení její odpovídající úrovně prostřednictvím trvalého osvojování a zdokonalování čtenářských dovedností žáků ve školním vzdělávání patří k prioritám orientace školních vzdělávacích programů.

ČŠI tyto skutečnosti akceptovala a spolu s teoreticko-metodologickými východisky a poznatky z mezinárodních výzkumů PISA¹ a PIRLS² je využila při koncipování tematického šetření v dané oblasti.

Hlavním kritériem pro šetření ČŠI je *„schopnost porozumět psanému textu, přemýšlet o něm a efektivně jej používat k dosahování určitých cílů, k rozvoji vlastních schopností a k účelnému začlenění jedince do života společnosti“*. Při tvorbě a ověřování ukazatelů a kritérií hodnocení čtenářských dovedností byly vhodně uplatněny i zkušenosti z mezinárodních projektů spolupráce se Skotskem a Slovenskem. ČŠI spolupracovala také s fundovanými odborníky, kteří působili jako externisté v inspekčních týmech nebo jako oponenti.

Cílem tematicky zaměřené inspekce bylo zjistit a zhodnotit jak škola podporuje a rozvíjí čtenářskou gramotnost žáků, zhodnotit podmínky vzdělávání a účinnost používaných metod při utváření a podpoře dalšího rozvoje jejich čtenářských dovedností v průběhu výuky českého jazyka a dalších předmětů v základních a středních školách. V mateřských školách bylo v posledním ročníku před nástupem povinné školní docházky sledováno příbuzné téma vzdělávací oblasti RVP PV „Dítě a jeho psychika – Jazyk a řeč.“

¹ PISA – Programme for International Student Assessment (mezinárodní projekt zjišťování výsledků patnáctiletých žáků v oblasti čtenářské, matematické a přírodovědné gramotnosti)

² PIRLS – Progress in International Reading Literacy Study (Mezinárodní výzkum čtenářské gramotnosti)

Tabulka 1 Výkonové parametry tematického šetření

Parametr	Předškolní vzdělávání	Základní vzdělávání	Střední vzdělávání
Výběrové soubory škol	77 mateřských škol	232 základních škol, z toho: 121 škol s 1. a 2. stupněm 111 škol s 1. stupněm a mateřskou školou	67 středních škol, z toho: 24 gymnázií 21 SOŠ 4 SOU 18 kombinovaných SŠ
Cílové skupiny	ředitelky a učitelky mateřských škol děti	ředitelé škol učitelé pověřeni metodickými úkoly v českém jazyce další učitelé žáci	
Metody šetření	analýza dokumentace škol rozhovory s ředitelkami a učitelkami přímé pozorování činností včetně hospitací	analýza dokumentace škol rozhovory s řediteli škol rozhovory s učiteli pověřenými metodickými úkoly v českém jazyce rozhovory s dalšími učiteli v hospitovaných hodinách přímé pozorování činností včetně hospitací ve výuce	
Počty hospitací	154	534 (nejvíce ve 3. a 7. ročnících *)	155 (nejvíce ve 2. ročnících *)
Termín šetření	březen – červen 2007		

* Podrobnější údaje o hospitacích v jednotlivých předmětech a o hodnocení sledovaných jevů při utváření, rozvoji a uplatňování čtenářských dovedností žáků při výuce v základních a středních školách jsou uvedeny v příloze.

2 Inspekční zjištění

2.1 Předškolní vzdělávání

Inspekce hodnotila stav praktického ověřování projektů připravovaných ve vybrané vzdělávací oblasti Dítě a jeho psychika. V souvislosti s cílem tematického šetření ČŠI sledovala v 77 mateřských školách činnosti, které ve vzdělávací „podoblasti“ Jazyk a řeč připravují děti na budoucí výuku čtení a psaní. Příslušná tematika byla dobře rozpracována ve školních vzdělávacích programech 88 % škol, a to převážně v integrovaných blocích. Připravenost učitelek byla hodnocena jako dobrá, 67 % z nich využilo nabídku dalšího vzdělávání zaměřeného na danou oblast.

Téměř ve třech čtvrtinách sledovaných mateřských škol se zároveň s rozvojem verbálních i neverbálních komunikativních dovedností a kultivovaného projevu dětí zaměřovali i na osvojování poznatků a dovedností, které předcházejí čtení a psaní. Nejvíce je nabízeno prohlížení knížek a poznávání nebo grafické napodobování symbolů, tvarů, čísel a písmen. Mateřské školy se také věnují řešení problémů dětí s nesprávnou výslovností, ve 37 % škol byly využívány programy logopedické péče.

2.2 Základní vzdělávání

2.2.1 Vedení škol v oblasti čtenářské gramotnosti

Podpora a rozvoj čtenářské gramotnosti je v základních školách součástí jejich vzdělávací strategie a plánování výuky. Jako nadprůměrnou ČŠI vyhodnotila podporu a rozvoj čtenářské gramotnosti v 17,7 % navštívených škol, průměrnou (standardní) v 75,8 % škol a v 6,5 % škol byla zjištěna podprůměrná úroveň. Poměrně vysoká informovanost ředitelů škol a dalších pedagogických pracovníků o struktuře a významu čtenářské gramotnosti pro kvalitní vzdělávání (96 %) se ukázala jako dostačující prostředek ke stanovení koncepčních záměrů při utváření a uplatňování čtenářských dovedností ve výuce. Přesto bylo začlenění a konkrétní rozpracování dané oblasti v příslušných učebních dokumentech zjištěno jen v 81,8 % navštívených škol. Z poznatků o praktické realizaci vzdělávacího programu však lze usuzovat na více či méně řízenou a účinnou podporu rozvoje čtenářských dovedností žáků při výuce v 97 % škol.

Běžné aktivity vedoucí k rozvoji, podpoře a využití čtenářských dovedností a stejně zaměřené další vzdělávání pedagogických pracovníků podporuje 88 % ředitelů základních škol. Dosud však nejsou plně využívány podpůrné projekty pro oblast čtenářské gramotnosti – do národních projektů se zapojila polovina navštívených škol, některý z mezinárodních projektů realizovalo jen 13 % škol. Existence Europassu³ byla známa v 6 % navštívených škol.

Opatření přijímaná ke kvalitnějšímu rozvoji a podpoře čtenářských dovedností inspekce zjistila v 74 % navštívených základních škol. Až na ojedinělé výjimky byly

³ Europass – je tvořen pěti dokumenty (životopis, jazykový pas – má pomoci překonávat obtíže spojené s mobilitou, mobilita, dodatek k diplomu, dodatek k osvědčení)

pro všechny žáky zajištěny rovné příležitosti k jejich utváření. Ve více než třech čtvrtinách škol byla poměrně dobře vyhodnocena rizika případného neúspěchu v dosahování čtenářské gramotnosti v některých skupinách žáků. Slabší stránkou vlastního hodnocení škol však je, že přijímaná opatření nemají ve 44 % navštívených škol oporu v důsledné analýze dané oblasti.

2.2.2 Podmínky pro utváření čtenářských dovedností žáků

Kvalitu personálních podmínek ČŠI zjišťovala ověřováním odborné kvalifikace pedagogických pracovníků a sledováním jejich činnosti při výuce. Z celkového počtu 4 336 učitelů v navštívených základních školách vyučovalo 1 367 český jazyk a literaturu. Z nich 1 175, tj. 86 %, získalo požadovanou odbornou kvalifikaci pro výuku tohoto předmětu. Oproti předpokládanému profesnímu zájmu vyučujících českého jazyka o specificky orientovanou přípravu ČŠI zjistila, že v posledních dvou letech se dalšího vzdělávání zaměřeného na čtenářskou gramotnost, kritické čtení a psaní, práci s textem a informacemi nebo čtení s porozuměním zúčastnilo 47,7 % z celkového počtu češtinářů. Z dalších učitelů absolvovalo vzdělávací akce zaměřené na tuto problematiku jen 26 %.

Materiální podmínky k dosahování lepší úrovně čtenářských dovedností ČŠI vyhodnotila ve čtvrtině navštívených základních škol jako nadprůměrné, v 70 % jako průměrné a v 5 % jako podprůměrné. Vycházela ze zjištění, že vlastní knihovnu má 87 % základních škol a 99 % zajišťuje trvalý přístup k internetu. Prezentační materiály, časopisy, noviny a spolupráci s různými kulturními institucemi využívalo 91 % škol. Materiální vybavení podporující rozvoj čtenářských dovedností průběžně obnovovalo 96 % škol. Při hospitacích ČŠI zjistila, že ve výuce byly v 75 % škol velmi dobře až výborně využívány pomůcky podporující utváření čtenářských dovedností.

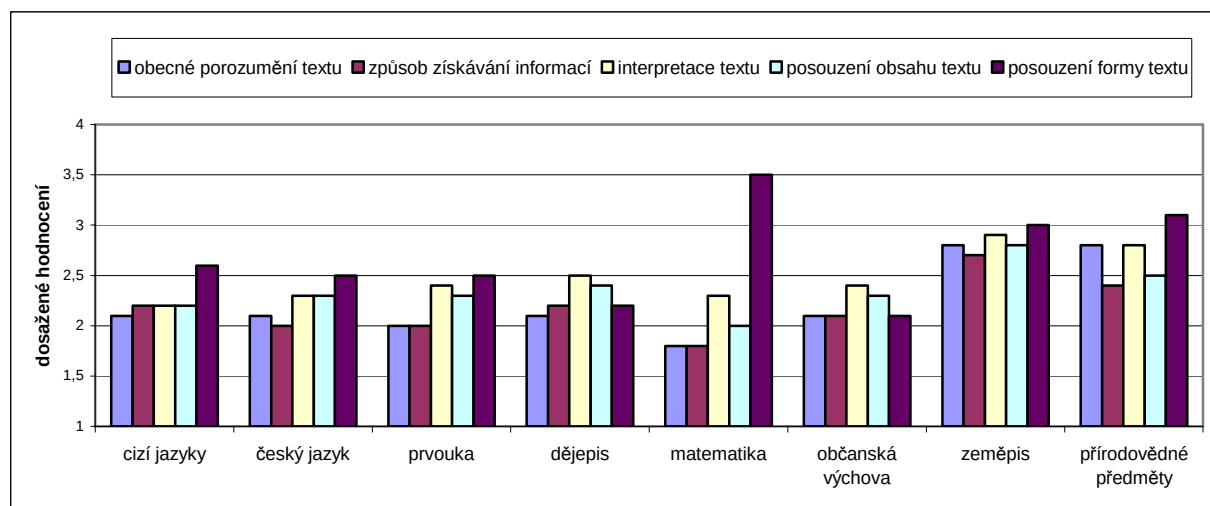
2.2.3 Uplatňování a rozvoj čtenářských dovedností žáků při výuce v základních školách

Konkrétní poznatky o úrovni čtenářské gramotnosti žáků a dalším rozvoji jejich čtenářských dovedností ČŠI získala v průběhu 534 předmětových hospitací (podrobnější přehled o četnosti předmětových hospitací a hodnocení sledovaných ukazatelů viz příloha, tabulka P 3). Ve všech sledovaných vyučovacích hodinách českého jazyka i ostatních předmětů inspekce hodnotila v činnostech a projevu žáků především obecné porozumění textu, způsoby získávání a využívání informací, vlastní interpretaci přečteného textu, posouzení obsahu a formy textu. V posuzování činnosti učitelů byl důraz položen na používané metody a prostředky utváření specifických čtenářských dovedností žáků potřebných k dobrému osvojení učiva jednotlivých předmětů. Hodnocena byla především efektivita vedení výuky včetně využívání materiálního vybavení a zařazování aktivit před, během i po práci s textem s cílem poskytnout žákům dostatečný prostor pro vlastní projev.

Na základě poznatků z hospitací bylo zjištěno, že 18 % sledovaných základních škol dosahovalo v utváření a rozvoji čtenářských dovedností nadprůměrných výsledků. Ve čtení s porozuměním, v práci s textem a v utváření klíčových kompetencí žáků těchto škol nebyl zjištěn žádný zásadní problém. Žáci uměli stručně vyprávět, co četli, dokázali formulovat hlavní myšlenku textu i s podpůrným sdělením k hlavnímu tvrzení. Uplatněním vlastní úvahy vyložili možný účel textu a porovnali vlastní úsudek s hlavní myšlenkou. Učitelé poskytovali výraznou podporu žákům se speciálními vzdělávacími potřebami a talentovaným. Sami využívali efektivní metody výuky, které vedly k jednoznačné podpoře a rozvoji čtenářské gramotnosti.

Jako průměrnou hodnotila inspekce kvalitu uvedených čtenářských dovedností v 66 % základních škol, v 16 % škol byl zjištěn podprůměrný stav, vyžadující změnu v několika oblastech. ČŠI vyhodnotila, že v těchto školách jsou rizikovými faktory především neefektivní práce s informacemi a textem a špatná organizace výuky. Základním nedostatkem bylo, že výrazně převažovalo výkladové vyučování s dominantní rolí učitelů, kteří nepřipouštěli diskuzi. Žáci tak neměli prostor vyjádřit se k psanému textu. Podrobnější výsledky rozvíjení čtenářských dovedností ve sledovaných předmětech ukazují údaje v následujícím grafu 1 a v příloze 2 v tabulce P 3.

Graf 1 Hodnocení ukazatelů čtenářských dovedností v jednotlivých předmětech v ZŠ*

* Škála použitá k hodnocení ukazatelů sledovaných při hospitacích:
1 (++) , 2 (+) , 3 (-) , 4 (--)

Nejlépe žáci porozuměli textu v matematice. Pochopit krátké, přesně formulované texty s jednoduchou větnou stavbou jim obvykle nečiní potíže. O něco hůře chápali texty v českém jazyce, v občanské výchově a v dějepisu, v nichž se vyskytovaly obsáhlejší, členitější texty s větším množstvím informací. Také větné stavby s častými souvětími byly z hlediska správného a rychlého pochopení pro žáky složitější. Největší potíže porozumět textu měli žáci v přírodovědných předmětech a v zeměpisu. V těchto předmětech bývají texty obsáhlé, často se složitou větnou konstrukcí a více se v nich vyskytují i odborné termíny. Žáci si musí zapamatovat nejen obecné formulace, ale i pochopit a vysvětlit význam řady nových pojmů (např. severní šířka, západní délka).

2.3 Střední vzdělávání

2.3.1 Vedení středních škol v oblasti čtenářské gramotnosti

Z navštívených 67 středních škol mělo 80 % oblast čtenářské gramotnosti začleněnu ve svých koncepčních a učebních dokumentech. Vzdělávací strategii a úroveň plánování rozvoje čtenářských dovedností vyhodnotila ČŠI v 9 % škol jako nadprůměrnou, v 86,5 % jako standardní a ve 4,5 % jako podprůměrnou.

Poznatky ze studia dokumentace a z rozhovorů s řediteli škol a s ostatními učiteli ukazují, že téměř všichni pedagogové mají potřebné informace o obsahu a struktuře čtenářské gramotnosti a chápou její význam pro kvalitní vzdělávání. Praktické rozvíjení čtenářských

dovedností při výuce bylo pozorováno v 96 % navštívených středních škol. Do národních projektů ke čtenářské gramotnosti se zapojilo 43 % škol, některý z mezinárodních projektů realizovalo jen 15 % škol.

Znalost Europassu zjistila inspekce v 6 % středních škol. Europass není povinným dokumentem žáků, ale zvláště absolventi středních škol by měli vzít v úvahu, že usnadňuje transparentnost nabytých kvalifikací a kompetencí jeho nositele. Zlepšuje také profesní a studijní mobilitu na evropském trhu práce.

Důslednou analýzu kvality rozvoje čtenářských dovedností v rámci vlastního hodnocení provedlo 58 % navštívených středních škol. Navazující opatření vedoucí k dalšímu rozvoji čtenářských dovedností přijalo 83 % z nich. Ve třech čtvrtinách škol byla poměrně dobře vyhodnocena možná rizika v rozvíjení specifických čtenářských dovedností v některých skupinách žáků.

2.3.2 Podmínky pro utváření čtenářských dovedností žáků

Personální podmínky pro danou vzdělávací oblast ČŠI zjišťovala v navštívených středních školách ověřováním odborné kvalifikace pedagogických pracovníků a sledováním jejich činnosti při výuce. Z celkového počtu 1 131 kmenových učitelů vyučovalo 331 český jazyk a literaturu. Z nich získalo příslušnou odbornou kvalifikaci 283, tj. 86 %.

Podpora dalšího vzdělávání pedagogů k rozvoji čtenářských dovedností ze strany ředitelů se prokázala v 81 % škol. V posledních dvou letech se ho však zúčastňovala necelá polovina češtinářů. Z ostatních učitelů absolvovalo stejně zaměřené vzdělávací akce jen 25 %.

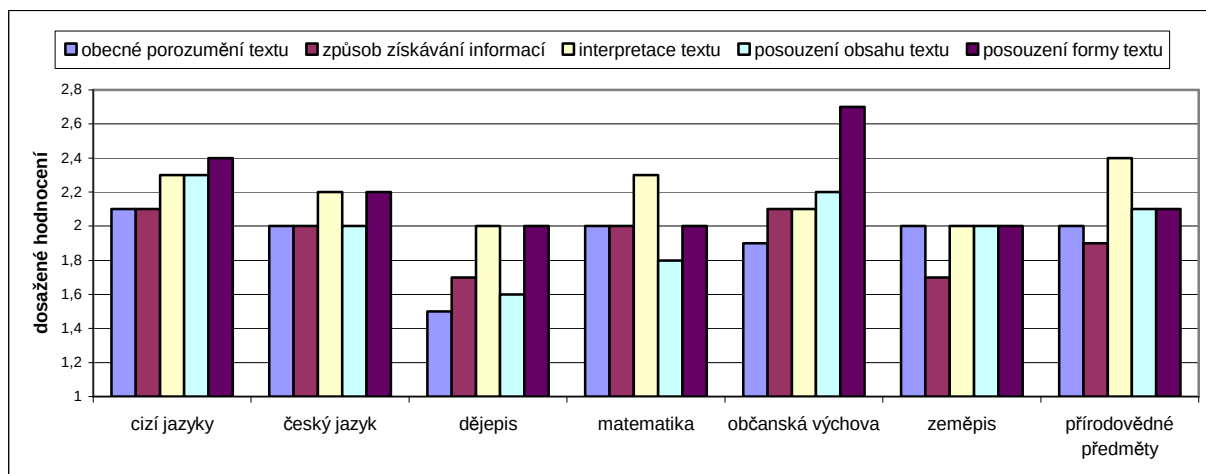
Materiální podmínky k dalšímu rozvoji čtenářských dovedností byly v navštívených středních školách celkově lepší než v základních školách. Jako nadprůměrné je inspekce vyhodnotila v 28 % škol, 72 % představovalo dobrý standard. Ani v jedné z navštívených škol nebyl zjištěn podprůměrný stav. Vlastní knihovnu mělo 91 % navštívených středních škol, trvalý přístup k internetu byl zajištěn ve všech školách. Prezentační materiály podporující rozvoj čtenářských dovedností, časopisy, noviny a spolupráci s kulturními institucemi využívalo 88 % škol. Materiální vybavení podporující rozvoj čtenářských dovedností průběžně obnovovalo 99 % škol.

2.3.3 Uplatňování a rozvoj čtenářských dovedností žáků při výuce ve středních školách

Konkrétní poznatky o úrovni čtenářské gramotnosti žáků navštívených středních škol a o dalším rozvoji jejich čtenářských dovedností ČŠI získala v průběhu 155 předmětových hospitací (podrobnější údaje o četnosti předmětových hospitací a hodnocení ukazatelů čtenářských dovedností jsou uvedeny v příloze v tabulce P 4). Podobně jako v základním, tak i ve středním vzdělávání hodnotila ČŠI ve vyučovacích hodinách českého jazyka i ostatních předmětů především práci s textem, obecné porozumění textu, způsoby získávání a využívání informací, vlastní interpretaci přečteného textu, posouzení obsahu a formy textu.

V souhrnném hodnocení uplatňování a rozvoje čtenářských dovedností ve výuce bylo 12 % škol nadprůměrných a 75 % průměrných. Jen podprůměrnou úroveň těchto ukazatelů zjistila inspekce ve 13 % škol. Ve skupině nadprůměrně hodnocených byly školy, jejichž žáci uměli správně posoudit jazyk autora, stavbu textu, dokázali porovnat informace v textu s jinými informačními zdroji a podle toho se rozhodnout o důvěryhodnosti informací. Údaje v následujícím grafu 2 ukazují podrobné hodnocení sledovaných ukazatelů čtenářských dovedností v jednotlivých předmětech.

Graf 2 Hodnocení ukazatelů čtenářských dovedností v jednotlivých předmětech v SŠ*

* Škála použitá k hodnocení ukazatelů sledovaných při hospitacích:

1 (++) , 2 (+) , 3 (-) , 4 (- -)

Ve středním vzdělávání se oproti základnímu již vyrovnává úroveň porozumění textu v jednotlivých předmětech. Žáci si osvojili nejen obsáhlejší texty se složitější větnou stavbou, ale lépe chápou i význam odborných termínů.

ČŠI sledovala při hospitacích také činnost učitelů směřující k rozvoji specifických čtenářských dovedností žáků uplatňovaných v jednotlivých předmětech. Korelační analýza údajů z hospitací ukázala, že na úspěšné utváření a rozvoj právě těchto dovedností má největší vliv kvalita specifických metodických dovedností učitele. Inspekce zjistila v této oblasti rozdíly mezi učiteli základních a středních škol. Zatímco v základních školách byli nejlépe hodnoceni učitelé matematiky, ve středních školách to byli učitelé dějepisu. Méně příznivě byli v základních školách hodnoceni učitelé zeměpisu a přírodovědných předmětů, ve středních školách učitelé cizích jazyků.

3 Některé závěry z mezinárodního výzkumu PISA

V roce 2006 byla završena třetí etapa mezinárodního výzkumu PISA, který se mimo oblast matematické a přírodovědné gramotnosti zabýval i výzkumem čtenářské gramotnosti. Pro ilustraci uvádíme níže některé závěry tohoto výzkumu týkající se čtenářské gramotnosti, a to bez nároku na porovnání se zjištěními ČŠI. Pojetí tematického šetření ČŠI bylo jiné než pojetí výzkumu PISA a nesprávně pochopené „odlišnosti“ v interpretaci výsledků šetření by mohly být zavádějící. Zásadní rozdíl spočívá v tom, že ve výzkumu PISA se pracovalo především s výsledky testů vědomostí a dovedností patnáctiletých žáků, oproti tomu ČŠI sledovala, zjišťovala a hodnotila především ve 3. a 7. ročnících základních škol (případně v odpovídajícím ročníku víceletých gymnázií) a ve 2. ročnících středních škol procesní stránku vzdělávání směřujícího k utváření a dalšímu rozvoji čtenářských dovedností.

Základní koncepce výzkumu PISA byla založena na předpokladu, že škola by měla připravit žáky na praktické uplatnění čtenářských dovedností v pracovním, osobním a občanském životě. Cílem bylo mimo jiné zjistit, co ovlivňuje osvojení čtenářských dovedností potřebných pro jejich uplatnění v reálném životě. Z výsledků šetření vyplynulo, že zásadním způsobem čtenářskou gramotnost žáků ovlivňuje druh navštěvované školy a aspirace žáka na vzdělání. V mnohem menší míře má vliv na čtenářskou gramotnost pohlaví žáka a kraj, ve kterém žije. Zcela okrajový vliv má na čtenářskou gramotnost majetkové vlastnictví, status zaměstnání rodičů a schopnost práce s počítačem. Šetření PISA ukázalo, že ani kulturní vlastnictví, do něhož spadá i vlastnictví knih, nemá na kvalitu čtenářských dovedností výraznější vliv.

4 Závěr

Zjištění České školní inspekce o čtenářské gramotnosti signalizují, že opakované a ne příliš dobré výsledky českých žáků ve stejné oblasti výzkumu PISA vyvolaly pozitivní reakci českých škol. Ředitelé škol jsou dobře informováni o čtenářské gramotnosti a trvalý rozvoj čtenářských dovedností se stal součástí vzdělávací strategie téměř ve všech základních a středních školách. Vedení těchto škol se snaží vytvářet podmínky pro zvyšování čtenářské gramotnosti. Naprostá většina škol má také rozvoj čtenářských dovedností zpracovaný nejen ve svých školních vzdělávacích programech, ale i v dalších učebních dokumentech školy. V základních školách je navíc možné ve výuce navázat na dobré výsledky ve čtenářské gramotnosti na 1. stupni, kterých bylo našimi žáky opakovaně dosaženo v mezinárodním výzkumu PIRLS.

Inspekce v navštívených školách zjistila velmi dobré materiální podmínky pro rozvoj čtenářské gramotnosti, tendence poklesu zájmu o čtení je však znatelná. Žáci v základních i středních školách dávají přednost internetu, raději pracují s dílčími, převážně aktuálními informacemi.

Málo jsou využívány možnosti školních knihoven. ČŠI zjistila, že funkce klasické školní knihovny, která je zřízena ve většině škol a vybavena převážně beletrií, dostatečně nenaplnuje požadavky rozvoje čtenářských dovedností žáků. Příčinu nefunkčnosti vidí ČŠI v již překonané legislativě, týkající se postavení školních knihoven. V současnosti fungují v několika málo školách tzv. informační centra. Jsou to knihovny vybavené nejen beletrií, ale i encyklopediemi, odbornými tituly, mají k dispozici internet a jako celek slouží k získávání informací z více zdrojů. Tento typ informačního pracoviště napomáhá rozvoji čtenářských dovedností rozhodně více a efektivněji, než klasické knihovny.

ČŠI i přes relativně dobré výsledky statistické analýzy získaných údajů a srovnávací textové analýzy (inspekčních zpráv) doporučuje, aby učitelé věnovali problematice rozvoje a podpory čtenářských dovedností trvalou a prioritní pozornost a cíleně se v této oblasti dále vzdělávali. Šetřením se potvrdilo, že rozhodujícím faktorem ovlivňujícím kvalitu a rozvoj čtenářských dovedností žáků je totiž sama kvalita specifických metodických dovedností učitele.

Výstupy mezinárodních šetření PISA a šetření ČŠI motivují k formulaci zajímavých hypotéz a otázek k řešení, např.: Proč nejsou čeští žáci ve výzkumu čtenářské gramotnosti úspěšnější, když dosahují poměrně dobrých výsledků v matematické a zvláště v přírodovědné gramotnosti, kde je také základním předpokladem porozumět textu, tedy uplatnit čtenářskou dovednost? Tento rozpor i případné další ukazují na potřebu řádného pedagogického výzkumu, který by měl ukázat nejen jejich hlavní příčiny, ale i účinné směry podpory čtenářské gramotnosti v českém školství.

* * *

Autorský kolektiv

Vladimír Šecl – vedoucí kolektivu, ústředí ČŠI

Libor Sosnovec – garant textové části, ústředí ČŠI

Jan Brabenec – garant statistické analýzy, ústředí ČŠI

Petr Zábranský – vedoucí pracovní skupiny inspektorů, Jihomoravský inspektorát ČŠI

Příloha 1 – Metodologická východiska a metodika tematického šetření

Inspekční činnost tematicky zaměřená na čtenářskou gramotnost byla zahájena pilotním šetřením, které proběhlo v základních školách ke konci školního roku 2005/2006. Navazovalo na zkušenosti a výsledky výzkumu PISA, zkoumajícího pět typů činností, které žáci vykonávali při řešení čtenářských úloh. Tyto činnosti byly pro ČŠI jedním z východisek k ověřování hodnotícího rámce a byly při inspekci sledovány. Rozvoj čtenářských dovedností byl a je chápán jako základní předpoklad k dosažení klíčových kompetencí definovaných v rámcových vzdělávacích programech.

Struktura hodnotícího rámce a kritérií pro školní rok 2006/2007 vycházela z vymezení čtenářské gramotnosti jako schopnosti jedince porozumět psanému textu, přemýšlet o něm a používat jej k dosahování určitých cílů, k rozvoji vlastních schopností a vědomostí a k aktivnímu začlenění do života společnosti.

Ve vzdělávacích programech pro základní a střední vzdělávání se vyžaduje vysoká úroveň čtenářských dovedností, jejichž rozvoj předpokládají všechny vzdělávací oblasti RVP. Největší prostor pro rozvoj čtenářských dovedností je zahrnut v oblasti Jazyk a jazyková komunikace. Nelze ho však redukovat jen na tuto vzdělávací oblast, poněvadž prolíná i do ostatních oblastí, oborů i předmětů. Všude je kladen důraz na čtení a porozumění textu, reprodukování obsahu, práci s informačními zdroji, vyhledávání a posuzování informací a jejich využití. Ověřování hodnotícího rámce a stanovených kritérií proto probíhalo nejen v českém jazyce a literatuře, ale i v dalších vybraných předmětech.

V souladu s Plánem hlavních úkolů České školní inspekce pro rok 2006/2007 schváleným MŠMT byly cílovými skupinami žáků, vybraných k ověřování hodnotících kritérií čtenářské gramotnosti, žáci 3. ročníku ZŠ, 7. ročníku ZŠ a odpovídajícího ročníku osmiletého gymnázia a žáci 2. ročníku středních škol. Výsledky ověřování v každé škole byly uvedeny v inspekční zprávě.

Inspektoři využili při inspekční činnosti tyto metody: pozorování, rozhovor s ředitelem školy, zaměstnanci školy a žáky školy, hospitaci (minimálně 2, maximálně 6, vždy zařadili alespoň 1 hospitaci v českém jazyce), prohlídku školy, analýzu dokumentace. Dále využívali rozhovor po hospitaci, který vykonali po skončení sledované vyučovací hodiny. V prosinci 2006 byli vrchní inspektoři (vedoucí týmů) seznámeni s danou problematikou a základním rámcem hodnocení na semináři s názvem Čtením ke kritickému myšlení a tvůrčím dovednostem.

Hodnotící rámec a kritéria hodnocení

Kritéria a subkritéria byla hodnocena jednotlivě na třístupňové, resp. čtyřstupňové škále: vynikající úroveň, příkladné - standardní úroveň, funkční - podprůměrná úroveň, stav vyžaduje změnu v mnoha oblastech; vynikající, příkladné - funkční, nevyžaduje zásadní změnu - únosná rizika, stav vyžaduje změnu v několika oblastech - nepříznivé, velká rizika, stav vyžaduje zásadní změnu

Ukazatele byly měřeny kvantitativně, podílem, výčtem s výroky ano – ne. Kvantita zjištěných jevů byla podkladem pro hodnocení a měření škálové.

Každé hodnocení bylo podloženo dílčím hodnocením zadaného subkritéria a ukazatelů. Inspekční zjištění a hodnocení zaznamenali školní inspektoři do inspekční zprávy strukturované podle kritérií stanovených pro hodnocení čtenářské gramotnosti. V závěru IZ provedli výstižné celkové zhodnocení podpory rozvoje čtenářských dovedností.

Struktura rámce a kritérií hodnocení

Hlavní oblast hodnocení		
	Kritérium	
	Subkritérium	
	Ukazatel	

Vedení školy		
	Strategie a plánování	
		Koncepční kroky pro zařazení rozvoje ČD do výuky
		Začlenění rozvoje ČD v dokumentech školy
		Informovanost o ČD
		Realizace projektů souvisejících s ČD (mezinárodní úroveň PISA,PIRLS, ...)
		Realizace projektů souvisejících s ČD (národní úroveň)
		Europass
		Prezentace školy na veřejnosti
		Podpora rozvoje ČD v realizovaném vzdělávacím programu
	Ředitel školy	
		Ředitel má potřebné informace o ČG
		Aktivity ředitele vedoucí k podpoře rozvoje a využití ČD ve vzdělávání
		Podpora DVPP v oblasti ČD
	Výstupy vlastního hodnocení (VH) školy	
		Práce s výsledky VH v oblasti ČD – zajišťování rovných příležitostí žáků
		Analýza stavu rozvoje ČD žáků
		Rizikové skupiny žáků
		Opatření k rozvoji a podpoře ČD

Podmínky vzdělávání		
	Personální podmínky	
		Učitelé českého jazyka – počet, z toho podíl kvalifikovaných a DVPP v ČD
		Ostatní učitelé – počet, z toho podíl DVPP v ČD
		Aktivity učitelů (mimo přímou výuku) vedoucí k rozvoji ČD
	Materiální podmínky	
		Materiální zázemí školy
		Knihovna
		Infocentrum
		Přístup k internetu
		Jiné (prezentační materiály, časopisy, noviny, spolupráce s institucemi)
		Materiální zázemí mimo školu (knihovna přístup k internetu besedy, přednášky, projekty)
		Průběžná obnova materiálních podmínek, podporujících rozvoj ČD

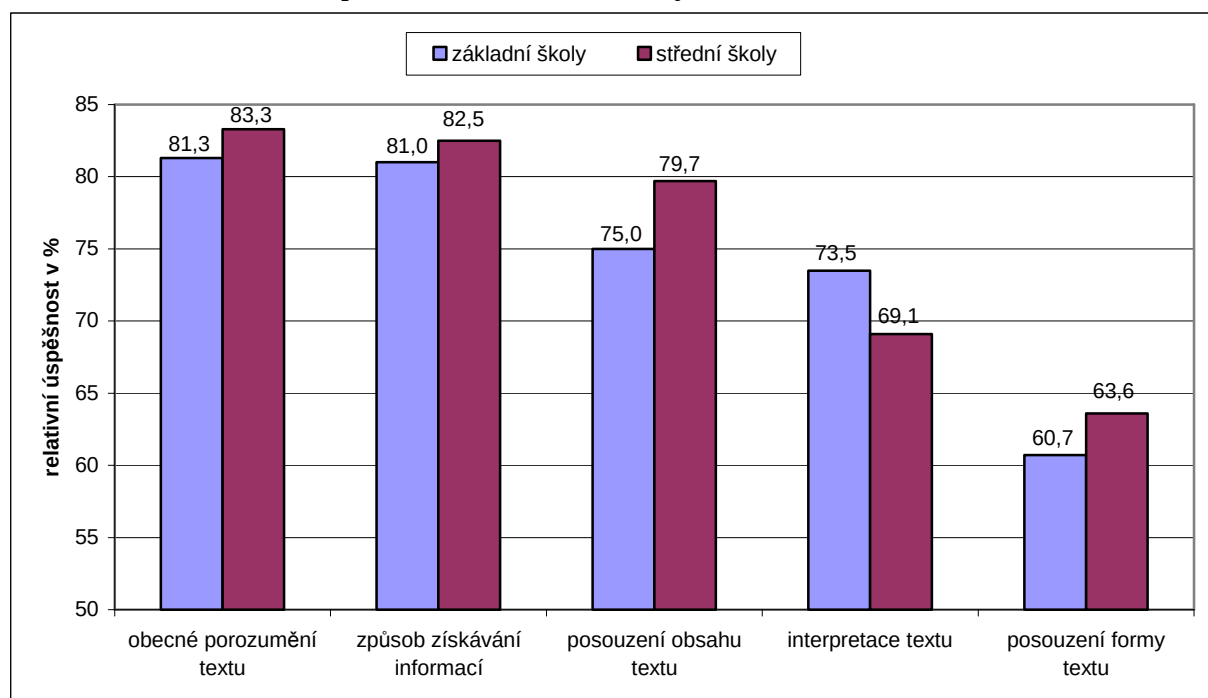
Průběh vzdělávání		
	Organizování výuky (práce s textem, porozumění textu, práce s informacemi)	
		Realizace podpory čtenářských dovedností ve výuce, podpora rozvoje osobnosti žáka a klíčových kompetencí

Příloha 2 – Tabulky a grafy

Tabulka P 1 Srovnání hodnocení úrovně a rozvoje čtenářských dovedností sledovaných při hospitacích ve výuce v základních a středních školách

Sledované ukazatele	Dosažený stupeň hodnocení (údaje v %)							
	1 (++)		2 (+)		3 (-)		4 (- -)	
	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ
Obecné porozumění textu	23,7	18,7	57,6	64,6	17,2	16,1	1,5	0,6
Způsob získávání informací	29,1	16,2	51,9	66,3	16,3	16,2	2,7	1,3
Vlastní interpretace textu	19,7	9,6	53,8	59,5	23,1	30,9	3,4	0,0
Posouzení obsahu textu	18,8	20,3	56,2	59,4	20,1	20,3	4,9	0,0
Posouzení formy textu	17,7	9,1	43,0	54,5	34,1	36,4	5,2	0,0
Výběr textu; typ, zdroje, rozmanitost	23,9	23,7	56,5	60,5	17,8	14,5	1,8	1,3
Využití materiálního vybavení	23,3	17,1	52,1	63,9	22,1	16,4	2,5	2,6
Rozvoj specif. dovedností – činnost učitele	25,0	21,8	50,3	55,7	21,7	18,4	3,0	4,1
Rozvoj specif. dovedností – aktivita a úspěšnost žáka	25,0	20,0	51,9	66,7	20,0	12,6	3,1	0,7

Graf P 1 Srovnání úspěšnosti žáků ve sledovaných činnostech v ZŠ a SŠ*

* Míra prezentované úspěšnosti žáků v rozvoji čtenářských dovedností je součtem relativních četností stupňů hodnocení 1(++) a 2(+) jednotlivých ukazatelů uvedených v tabulce P 1.

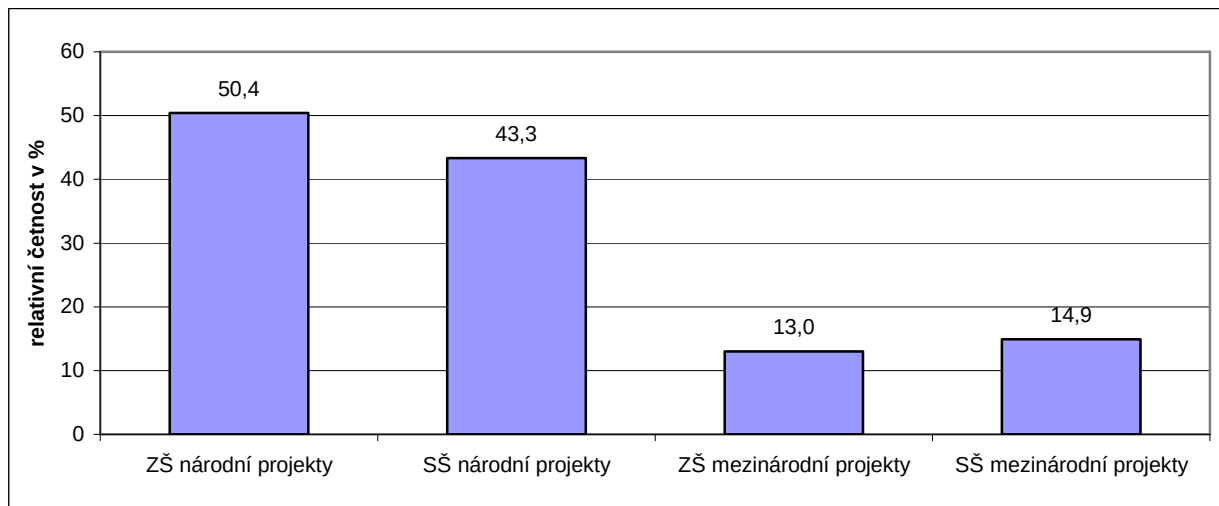
Tabulka P 2 Hodnocení činnosti učitelů při utváření specifických čtenářských dovedností žáků ve výuce v základních a středních školách*

Předmět	Základní školy	Střední školy
Matematika	1,97	2,10
Cizí jazyky	2,03	2,27
Občanská výchova	2,15	2,00
Dějepis	2,19	1,67
Český jazyk	2,22	2,05
Prvouka	2,26	----
Přírodovědné předměty	2,68	2,13
Zeměpis	2,94	2,00

* Škála použitá k hodnocení ukazatelů sledovaných při hospitacích:

1 (++) , 2 (+) , 3 (-) , 4 (- -)

Graf P 2 Realizace národních a mezinárodních projektů na podporu čtenářské gramotnosti v základních a středních školách

Tabulka P 3 Hodnocení ukazatelů čtenářských dovedností žáků zjišťovaných při hospitacích výuky jednotlivých předmětů v základních školách

Hospitovaný předmět	Rozvíjení ČD					Text	MTZ	Rozvoj		Počet hospitací
	- obecné porozumění textu	- získávání informací	- vytváření interpretace	- posouzení obsahu textu	- posouzení formy textu	(typ textu/zdroje/rozmanitost)	Využití materiálně technického zázemí	- činnost učitele	- aktivita a úspěšnost žáka	
CIZÍ JAZYKY <i>průměr</i> <i>směrodatná odchylka</i>	2,09 1,01	2,24 1,07	2,23 1,04	2,24 0,97	2,64 1,23	2,14 1,16	2,29 1,10	2,03 1,05	2,23 1,12	36
ČESKÝ JAZYK <i>průměr</i> <i>směrodatná odchylka</i>	2,11 0,98	2,02 0,99	2,26 1,08	2,31 1,09	2,45 1,18	2,08 0,96	2,29 1,10	2,22 1,09	2,16 1,08	308
PRVOUKA <i>průměr</i> <i>směrodatná odchylka</i>	1,97 0,94	2,03 0,96	2,40 0,90	2,33 0,98	2,50 0,87	2,08 0,75	2,11 0,91	2,26 1,01	2,16 0,87	39
DĚJEPIS <i>průměr</i> <i>směrodatná odchylka</i>	2,10 0,94	2,21 1,17	2,54 1,15	2,42 1,01	2,18 0,94	2,09 0,90	2,09 1,00	2,19 1,06	2,13 0,99	33
MATEMATIKA <i>průměr</i> <i>směrodatná odchylka</i>	1,84 0,83	1,81 0,95	2,26 1,00	2,05 0,71	3,50 0,87	2,08 1,26	2,00 1,00	1,97 1,09	1,88 0,93	32
OV, RV, ZSV <i>průměr</i> <i>směrodatná odchylka</i>	2,06 0,97	2,11 0,94	2,35 0,97	2,25 1,09	2,13 0,78	1,95 0,97	2,15 1,01	2,15 1,01	2,30 1,05	20
PRACOVNÍ VYUČOVÁNÍ <i>průměr</i> <i>směrodatná odchylka</i>	2,40 0,80	2,00 0,00	2,00 0,00	1,50 0,50	- -	1,80 0,40	1,50 0,50	1,75 0,43	1,60 0,49	5
ZEMĚPIS <i>průměr</i> <i>směrodatná odchylka</i>	2,79 1,08	2,69 1,04	2,91 1,24	2,77 0,97	3,00 1,00	2,80 0,98	2,75 0,97	2,94 1,09	2,94 1,09	16
PŘÍRODOVĚDNÉ PŘEDMĚTY <i>průměr</i> <i>směrodatná odchylka</i>	2,77 1,07	2,40 1,07	2,80 1,17	2,50 1,09	3,14 1,12	2,76 1,14	2,43 1,20	2,68 1,08	2,79 1,11	35
JINÉ <i>průměr</i> <i>směrodatná odchylka</i>	2,20 0,98	2,60 1,20	2,25 1,09	2,40 1,11	2,67 1,37	2,60 1,20	2,80 1,25	2,00 0,82	2,00 0,82	10
CELKEM <i>průměr</i> <i>směrodatná odchylka</i>	1,97 0,67	1,95 0,72	2,13 0,72	2,09 0,73	2,27 0,78	1,97 0,69	2,04 0,73	2,03 0,76	2,00 0,73	534

Škála použitá k hodnocení ukazatelů sledovaných při hospitacích: 1 (++), 2 (+), 3 (-), 4 (- -)

Tabulka P 4 Hodnocení ukazatelů čtenářských dovedností žáků zjišťovaných při hospitacích výuky jednotlivých předmětů ve středních školách

Hospitovaný předmět	Rozvíjení ČD					Text	MTZ	Rozvoj SD		Počet hospitací
	- obecné porozumění textu	- získávání informací	- vytváření interpretace	- posouzení obsahu textu	- posouzení formy textu	Výběr textu (typ textu/zdroje/rozmanitost)	Využití materiálně technického zázemí	- činnost učitele	- aktivita a úspěšnost žáka	
CIZÍ JAZYKY <i>průměr</i> <i>směrodatná odchylka</i>	2,07 0,57	2,07 0,59	2,29 0,59	2,31 0,46	2,40 0,49	2,07 0,68	1,87 0,50	2,27 0,85	2,07 0,44	15
ČESKÝ JAZYK <i>průměr</i> <i>směrodatná odchylka</i>	2,01 0,58	2,00 0,55	2,18 0,65	1,97 0,66	2,18 0,66	1,91 0,60	2,06 0,60	2,05 0,76	1,92 0,62	87
DĚJEPIS <i>průměr</i> <i>směrodatná odchylka</i>	1,50 0,50	1,67 0,47	2,00 0,00	1,60 0,49	2,00 0,00	1,50 0,50	1,83 0,37	1,67 0,47	1,83 0,37	6
MATEMATIKA <i>průměr</i> <i>směrodatná odchylka</i>	2,00 0,45	2,00 0,45	2,33 0,67	1,80 0,75	2,00 0,00	1,90 0,54	2,10 0,54	2,10 0,54	1,80 0,60	10
OV, ZSV <i>průměr</i> <i>směrodatná odchylka</i>	1,89 0,79	2,05 0,60	2,13 0,34	2,18 0,51	2,75 0,43	2,06 0,80	2,00 0,56	2,00 0,75	2,00 0,58	19
ZEMĚPIS <i>průměr</i> <i>směrodatná odchylka</i>	2,00 0,00	1,67 0,47	2,00 0,00	2,00 0,00	2,00 0,00	2,00 0,00	2,00 0,82	2,00 0,00	2,00 0,00	3
PŘÍRODOVĚDNÉ PŘEDMĚTY <i>průměr</i> <i>směrodatná odchylka</i>	2,00 0,50	1,88 0,60	2,43 0,49	2,14 0,64	- -	2,00 0,50	2,13 0,93	2,13 0,78	2,13 0,60	8
JINÉ <i>průměr</i> <i>směrodatná odchylka</i>	2,14 0,83	2,71 1,03	2,50 0,50	1,60 0,49	3,00 0,00	2,17 1,07	2,43 1,29	1,80 0,75	1,80 0,75	7
CELKEM <i>průměr</i> <i>směrodatná odchylka</i>	1,99 0,61	2,03 0,61	2,21 0,60	2,00 0,64	2,27 0,62	1,93 0,66	2,05 0,66	2,05 0,75	1,94 0,59	155

Škála použitá k hodnocení ukazatelů sledovaných při hospitacích: 1 (++), 2 (+), 3 (-), 4 (- -)